

Ortadoğu'da Göçü Tetikleyen Savaşların Nedeni Olarak Din*

Ömer CİDE**

Özet

Ortadoğu'daki göçlerin en önemli sebeplerinden bir tanesi savaşlardır. Savaşların meydana gelmesinin değişik nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de dindir. Günümüze kadar varlığını devam ettiren vahiy kaynaklı olan üç büyük din de Ortadoğu'da ortaya çıkmıştır. Ortadoğu'nun bazı bölgeleri bu dinlerin müntesipleri için oldukça önemlidir. Yahudi inancına göre kendilerine vaat edilen topraklar vardır ki, bu toprakların tamamı Ortadoğu'da bulunmaktadır. Yahudiler bu toprakları elde etmeyi dinî bir vazife olarak algılamaktadırlar.

Hıristiyanlık için de bu bölge önemlidir. Çünkü Hz. İsa burada doğmuş, dinî tebliğini burada yapmış, Havarileri ile burada buluşmuş ve Hıristiyan inancına göre burada çarmıha gerilmiştir.

Müslümanların ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa Filistin'de bulunmaktadır. Müslümanlar Ortadoğu bölgesinin büyük bir kısmını Dört Halife döneminde fethetmişlerdir. Batılılar, Hz. Ömer döneminde fethedilen Kudüs'ü kurtarmak için Haçlı seferleri düzenlemişlerdir. İsrail devletinin kuruluşuna kadar bölge büyük oranda Müslümanların denetiminde olmuştur. Adı geçen devletin kurulmasından sonra bölgede savaşlar artmıştır. Bu da bölgede göçün artmasına sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din, Göç, Savaş

Religion as a Cause of War Triggering the Flows of Migration in the Middle East

Abstract

Wars are of the most important causes of migration in the Middle East and there are various reasons for the occurrence of the war. One of them is religion. Revelation-originated three great religions have emerged but still in existence in Middle East. the land promised-according to the Jewish belief-is located in the Middle East and this region has a great importance for Christianity, as well since the Prophet Jesus was born here, issued (religious notified) here, He met with his apostles here and According to Christian belief he was crucified here.

* Bu makale II. Uluslararası Ortadoğu Konferansında tebliğ olarak sunulmuştur. Ayrıca aynı isimle basılan dergide yayınlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü öğretim üyesi, omercide@kilis.edu.tr, (0348) 814 2666- 1566.

Muslims' first qibla of the Al-Aqsa Mosque is located in Palestine. Muslims had conquered a large part of the Middle East during the four caliphs. The Crusades were held by Westerners to save Jerusalem which was conquered during the period of Caliph Ömer and consequently crusaders captured Jerusalem. The region has been- in a large extent-under the control of Muslims until the establishment of the state of Israel. Wars have increased in the region after the establishment of Israil. These wars pose the biggest causes of migration in the region. This has led to an increase in immigration in the region.

Key Words: Religion, Migration, War

Giriş

Konuya girmeden önce iki hususa açıklık getirmeyi istiyoruz. Birincisi yazımızın başlığı olan savaşların nedeni olarak din cümlesidir. Buradaki kastımız dinî metinlerin kendisi değil bu metinleri kendilerine göre yorumlayan dinlerin müntesipleridir. Çoğu zaman din müntesipleri yapmış oldukları savaşları din kanalıyla meşru hale getirmeye çalışmışlardır. İkincisi bu savaşların gerekçesi sadece din değildir. Aksine savaşları tetikleyen birçok neden vardır. Bizim amacımız burada dinî yorumların savaşı nasıl meşru hâle getirdiğini ortaya koymaktır.

Ortadoğu terimi ilk olarak Amerikalı bir deniz subayı olan Alfred Thayer Mahan tarafından kullanılmıştır.¹ Tanımlama yapılırken İngiltere merkez olarak kabul edilmiş, yakın, orta ve uzak diye nitelenmiştir.² Ortadoğu, üç kıtanın kesiştiği, İngiltere için Asya'daki sömürgelere geçişi sağlayan bir yoldur.³

Ortadoğu, insanlığın ilk dönemlerinden itibaren yaşam sahası olmuş bir bölgedir. Yeryüzünde inşa edilen ilk mabet olan Kâbe bu bölgede bulunmaktadır.⁴ Sahip olduğu coğrafi konumu, enerji ve su kaynakları, kültürel ve dinî yapısı nedeniyle günümüze değin var olan birçok gücün ilgi odağı olmuştur.⁵

Din, insanlığın başlangıcıyla var olan bir olgudur. İlk insan aynı zaman da ilk peygamberdi. İlk insandan itibaren var olan ilahi öğretiler günümüze kadar varlıklarını devam ettirmektedirler. İnsanoğlu ilahî çizgiden uzaklaştığında Allah onlara yeni peygamberler göndermiş ve göndermiş olduğu peygamberlerin bazısına kitap da vermiştir. Gönderilen dinler, insan hayatının her yönüyle ilgilenmiştir. İnsan iyiliğe meyyal bir karaktere sahip olması kadar kötülüğe de meyyaldir. Savaş ve çatışma, insanlık tarihinin her döneminde olagelmıştır.

¹ Bernard Lewis, "Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1964, Sayı: 12, s. 75.

² Mustafa Torlak, *Siyonizmin Penceresinden Arap-İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 3.

³ Torlak, *a.g.e.*, s. 5.

⁴ Al-i İmran 3/96.

⁵ Hüseyin Erdönmez, *Avrupa Devletlerinin Orta Doğu Politikası ile ABD'nin Orta Doğu Projesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2010, s. 16.

Çatışma, ilk insan ve ilk peygamberin çocukları arasında da cereyan etmiştir. İnsanlığın daha sonraki serüveninde de savaş eksik olmamıştır.⁶ Elbette savaşların değişik nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerden bir tanesi de dindir. Din ve dinsel metinler, hangi nedenden kaynaklanırsa kaynaklansın, şiddeti meşrulaştırmada önemli bir fonksiyon üstlenmiştir.⁷ Şiddete meşruiyet kazandıran bu metin, şiddete başvuranın zihninde, yapılan eylemi şiddet hareketi olmaktan çıkarır; haklı ve gerekli bir eylem konumuna sokar.⁸

İnsanlar kendilerince kutsal saydıkları semboller uğruna pek çok savaşa sebep olmuşlardır. Coğrafyanın kutsallığı, üzerinde yaşayan insanların asırlardır zihinlerinde oluşturdukları sembollerin bütünüdür. Ortadoğu bölgesi bu bakımdan önemli bir yere sahiptir. Üç büyük Semavî dinin bu bölgede çıkmış olması, dinî coğrafyayı ziyadesiyle öne çıkarmıştır. Bunun en çarpıcı örneği Kudüs'tür. Kudüs'te iki grubun çatışması gibi gözükken durum, müzakere masasında üç semavî dinin meselesi olarak ele alınmaktadır.⁹

Kudüs'ün söz konusu üç din için ne anlama geldiğini aktarmaya çalışalım.

1- Yahudilik

İbrahimî dinler zincirinin ilk halkasını Yahudilik oluşturmaktadır. Yahudi kutsal metinlerine göre İsrailoğulları, Tanrı tarafından seçilmiş olan üstün halktır ve diğer ulusları yönetme hakkına sahiptir.¹⁰ Ancak Tanrı, İsrailoğulları'nın kendisini sınamasına öfkelenerek huzur diyarı olarak adlandırdığı "vaat edilen topraklar"dan çıkarmıştır.¹¹ O tarihten sonra Tevrat'ın emirleri çerçevesinde İsrailoğulları'nın dinî vecibelerini, Filistin dışında layıkıyla yerine getirmesi pek mümkün olmadığından, kutsal topraklara dönmek için o günden bu güne ellerine geçen her fırsatı değerlendirmeye çalışmışlardır.¹² Vaat edilen toprakların Yahudi inancı ve pratikleri açısından dinî jeopolitiğini önemli kılan bir diğer gerekçesi de Tanrı'nın belirlediği ve Hz. Süleyman tarafından inşa edilen mabettir. Yahudi inancına göre kanlı kurban yalnızca burada sunulabilir.¹³ Bu inanç uğruna kan dökülmenin caiz olduğu fikrinin tarihi seyrine bakmakta fayda vardır.

Kutsal Kitap Sonrası Yahudi din adamları, Tevrat'ın Kudüs merkezli kutsal topraklara (Arz-ı Mev'ud) ve Tapınak'a bağlı kanunların bazılarını uygun olmaması nedeniyle ya değiştirmiş ya da askıya almışlardır. Putperestlik, zina ve

⁶ Halil Aldemir, *Kur'an-ı Kerim'e Göre İhtilaf*, Kitâbî Yayınevi, İstanbul 2010, s. 57.

⁷ Şinasi Gündüz, "Hıristiyanlıkta Şiddetin Meşruiyet Zeminini", *İslâmiyât Dergisi*, 2002, cilt: 5, sayı: 1, 35.

⁸ Gündüz, a.g.m., s. 36.

⁹ Davut Kılınç, "Ortadoğu'nun Dinî Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ 2008, sayı: 13/1, s. 66.

¹⁰ *Kutsal Kitap*, Ohan Matbaası, İstanbul 2007, s. 13.

¹¹ *Kutsal Kitap*, s. 299-300.

¹² Kılınç, a.g.m., s. 67-68.

¹³ Kılınç, a.g.m., s. 68.

cinayet yasaklarının dışında Tevrat'ın kanunlarına uyma konusunda zorlayıcı olmamışlardır. Hatta Musa b. Meymun gibi din alimleri zorlama durumunda Yahudilerin putperest nitelik taşımayan dinlere girebileceklerini söylemiştir. Böylece Kutsal Kitap Sonrası Yahudilik, din adına şiddete açık kapı bırakmamıştır.¹⁴

XIX. yüzyılın başlarında dinci Siyonistler, Kutsal Kitap Sonrası Yahudiliğinin Mesih inancını yeniden yorumlayarak, tam fonksiyonlu olmasa da, kutsal topraklarda bir Yahudi devletinin kurulması ve bunun için mücadele verilmesi gerektiğini dile getirmeye başlamışlardı. Agudat İsrail'in bakış açısına göre, Tapınak yeniden inşa edilene ve yeni bir Davud krallık makamına gelene kadar, gerçek bir İsrail olmayacaktır. Düşüncenin bu safhasına kadar devletin kurulması Mesih'in gelme şartına bağlanmıştır. Ancak Ritzhak Kook, Mesih gelmeden de olsa, mücadele edilerek bir Yahudi devletini kurulmasını savunmuştur. 1967 Altı Gün savaşlarındaki başarı, Milliyetçi Yahudileri oldukça ümitlendirmiştir. Tevrat'taki belirlenen toprakların hemen hemen hepsine sahip olunmuştu. İsrailoğullarına vaat edilen toprakların bir kısmında hala Filistinliler oturmaktaydılar. Bu da önemli bir sorun olarak durmaktaydı.¹⁵

Rabbi Kook'un yorumuna göre Filistinliler, Kenanlılar ve İsmaililer olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla Filistinlilerin üç seçeneği vardır: Yahudi hâkimiyetini kabul etmek, kaçmak ve başka bir Arap ülkesine sığınmak veya savaşmak. Kenanlılar savaşmayı seçmiş ve yok olmuşlardır. Yahudi ideallerine karşı koyan herkes aynı akıbete uğrayacaktır. Ekim 1973'deki Yom Kipur savaşından sonra İsrail devleti beklentilerin tersine davranmıştır. Bu durumda hayal kırıklığına uğrayan Kookçu Yahudiler şiddet yanlısı Guş Emunim hareketinin doğmasına sebep olmuşlardır. Ayrıca Filistinlilerin yaşamış olduğu Batı yakasını da kapsayacak olan bölgede bir din devleti kurmayı düşünen Haham Meir Kahane, savaş için karar verecek dinî kurumlar bulunmadığından bir halakhacının (Fıkıhçı) bu konuda karar verebileceğini, kendisinin de bu iş için ehil olduğunu ileri sürmüştür. Verdiği kararı ile Araplara karşı yürütülen savaş legal hale gelmiştir. Aynı düşünceden olan başka bir din adamı ise bu savaşta kadın çocuk herkesin hedef alınabileceğini söylemiştir. Çünkü böyle bir savaşta herkes potansiyel bir askerdir. Guş Eminum hareketi de eylemlerini meşrulaştırmıştı. Onlara göre kutsal toprakları kurtarmak için mücadele vermek Pikkuah nefes (canı koruma) görevinden önce gelir.¹⁶

Bu düşünceleri savunan Yahudilere göre, Tanrı'nın söz verdiği üç önemli olay meydana gelecektir. Bunlardan ilki İsrail topraklarında bir İsrail devletinin kurulmasıdır. İkincisi dünyanın her tarafında bulunan Yahudilerin vaad edilmiş topraklarda yeniden toplanmalarıdır. Üçüncüsü, üçüncü Tapınak'ın, birinci ve

¹⁴ Baki Adam, "Yahudilik ve Şiddet", *İslâmiyât Dergisi*, 2002, c. 5, sayı: 1, s. 30.

¹⁵ Adam, a.g.m., s. 31.

¹⁶ Adam, a.g.m., s.32.

ikinci Tapınak gibi Kudüs'te Mabel Dağı'nda aynı yerde kurulmasıdır. Birinci durum, Tanrı'nın İbrahim'e vaad ettiği sınırların tamamı için olmamasına rağmen gerçekleşmiş bulunmaktadır. İkinci durum gerçekleşme sürecindedir. Üçüncü durum ise kısa sürede gerçekleşecektir.¹⁷

Bu düşünce İsrail'in en yetkili ağızlarından da dile getirilmiştir. Bu konuya açıklık getirmesi noktasında İsrail devletinde cumhurbaşkanlığına kadar yükselmiş olan Şimon Peres'in düşüncelerini aktarmak yeterli olacaktır. Ona göre, "Yahudilik, eksiksiz ve bütünlümlü bir sistemdir; üstlenebilir bir yükümlülükler bütünü olarak çıkar karşımıza, bölünemez tek bir tanrıya inanmak gibi; sonra da, belirli bir dile, yani İbranice'ye inanmak gibi; belirli bir vatana, İsrail'e kendini adanmak gibi. Ulus kavramı, din devleti kavramı veya coğrafya, dil, tarih açısından bir yere bağlı olmak kavramı arasında hiçbir ayırım yoktur. İbranice konuşmadan tümüyle Yahudi olunmaz. Tek bir Tanrı'ya inanmadan Yahudi olunamaz. Yahudi halkının devletinde, Yahudiliğin doğduğu yerde yaşanmadan tam Yahudi olunmaz".¹⁸

Filistinliler ile Yahudi devleti arasındaki problemlerin en büyüğünü teşkil eden, Mescid-i Aksa ile Kübbetü's-Sahra yerine inşa edilecek olan Üçüncü Mabel inancıdır. Bu inanca sahip olan Yahudiler, 1998 sonlarında "Voice of Temple Mount" (Tapınak Dağı'nın Sesi) haftalık gazetesinde hedeflerinin Müslüman mabetlerinden kurtularak orada bir Yahudi tapınağının kurulması olduğunu açıkça belirtmişlerdir.¹⁹ Bundan ötürü bölgede bu ideale karşı koyacak olan bütün devletler düşman olarak algılanmıştır (algılanmaktadır). Suriye, Mısır ve diğer Arap devletlerinin tamamı potansiyel İsrail karşıtı olarak kabul edilmektedir.²⁰

Söz konusu Yahudilerde, Mabel yapımı uğruna İsrail devleti ile düşmanları olan Araplar arasında büyük bir savaşın olacağı inancı hâkimdir. Onlara göre gelecek savaş İsrail'in düşmanlarına karşı gireceği son savaş olacaktır. Tanrı, İsrail'in düşmanlarını nükleer silahlarla cezalandıracaktır. Bu savaştan sonra yeni bir çağ başlayacaktır. Tanrı'nın Evi Üçüncü Tapınak ancak Mabel Dağı'na yapılacaktır. Kudüs, İsrail'in ebedi başkentidir. Filistinliler ve diğer bütün Müslüman milletler Kudüs'ü Filistin'in başkenti yapmak istemektedirler. İsrail'in yaşamı için Kudüs'te yapılacak üçüncü tapınak hayatî öneme sahiptir. Tanrı burayı İsrail'in merkezi yapacaktır. Bu ancak Üçüncü Mabel'in, Birinci ve İkinci Mabel'in inşaa edilmiş olduğu Mabel Dağı'nın üstünde kurulmasıyla başarılabilir.²¹ Bu düşünceye inananlar, camiye havadan bombalamak için bir pilot ayarladıkları

¹⁷ *The Voice of The Temple Mount*, 1999, s. 1-2

¹⁸ Robert Littel-Şimon Peres, *Bir Politikacıyla Söyleşi*, çev: Nihal Önel, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998, s. 20-21.

¹⁹ *The Voice of The Temple Mount*, s. 3.

²⁰ *The Voice of The Temple Mount*, s. 2.

²¹ *The Voice of The Temple Mount*, s. 3.

olmuştur. Bu pilot bir uçak çalıp Mescid-i Aksa'yı bombalayacak, ardınca karadan camiye girilecekti. Hatta el yapımı patlayıcılar test edilmişti bile.²²

İsrail ve Arap dünyası arasında cereyan eden savaşların temelinde din her zaman önemli bir yer tutmuştur. Yahudilere göre Filistin toprakları kendilerine vaat edildiği için bölgeye müdahale etme hakları vardır. Aynı zamanda bölgede bulunan diğer toplumların ne surette olursa olsun oradan çıkarılmaları gerekmektedir. Bu inanç savaşların sürmesine ve birçok insanın göç etmesine sebep olmaktadır.

2- Hıristiyanlık

Hz. Ömer döneminde Hıristiyanların elinde bulunan İlya (Kudüs) 637 yılında fethedilmiştir. Daha sonraki zamanlarda Batı dünyası Kudüs için bazı girişimlerde bulunmuştur. Asıl nedeni ekonomik olan Haçlı seferlerine (1096- 1291) insanların katılımını sağlamak için kutsal mekânları kurtarma fikri işlenmiştir. Dolayısıyla bu hareket, Batı'nın maddi çıkarları için yapılan "din" savaşı olarak algılanmıştır.²³ G.W. Bush, 11 Eylül saldırılarından sonra yapılan mücadele için, "yeni bir Haçlı seferi" ifadesini kullanmıştır.²⁴ G.W. Bush'un sözleri aslında Batı'nın Ortadoğu'ya nasıl baktığının bilinçaltı yapısını göstermektedir. Ayrıca bu anlayışın Batıda uzun süreden beri devam ettiğinin de kanıtıdır.

Asıl problem Hıristiyanlık içinde çıkmış olan yeni akımların bölgeye bakış açısıdır. Özünü Mesih'in ikinci gelişi öncesi ve sonrası gerçekleşecek olaylar oluşturan eskatolojik beklentiler, Hıristiyan geleneğinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu beklentilerin temel referansı Yeni Ahit'teki konuyla ilgili metinlerdir. Başta Yuhanna'ya atfedilen Vahiy kitabı olmak üzere, Pavlus'un mektuplarında ve İncillerde dünyanın son dönemine ve bu dönemde vuku bulacak olaylara ilişkin önemli açıklamalar bulunur. Esasen Mesih inancı merkezli (Kristosentrik) bir din olan Hıristiyanlıkta Mesih'in ikinci gelişi (Parousia) beklentisi oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Pavlus, mektuplarında, Mesih'in ikinci gelişinin an meselesi olduğunu düşünmekte ve cemaatini buna hazır olma konusunda uyarmaktadır. Hatta o bunun kendi yaşamı esnasında gerçekleşeceğini düşünmektedir. Ona göre, Mesih'in Tanrı'nın borazanıyla gökten inerek ikinci gelişinde, ölümler ebedi bedenler içerisinde dirilecekler, o esnada hayatta olanlar ise beden değiştirerek ölümlü varlıklar halinde ölümsüzlüğe geçeceklerdir. Gökte ateş alevleri içinde güçlü melekleriyle gelecek olan İsa Mesih, insanları yargılayacak ve bütün yönetimleri ortadan kaldırarak egemenliği Baba'ya teslim edecektir. Mesih'e inananlar ise bulutlar içerisinde göğe yükseltilerek ebediyen Rab Mesih'le birlikte

²² Grace Hallsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, çev. Mustafa Acar, Hüsnü Özmen, Kim Yayınları, Ankara 2003, s. 89.

²³ İhsan Süreyya Sırma, *Emeviler Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010, s. 17.

²⁴ Amy E. Black, "With God on Our Side: Religion in George W. Bush's Foreign Policy Speeches", American Political Science Association, Chicago 2004, s. 5.

olacaklardır.²⁵ Ayrıca bu dönemde, ölüm de dahil bütün düşmanları Mesih'in ayakları altına serilecektir. Buna göre insanoğlunun (Mesih'in) gelişi öncesi, ilahî takdir gereği birtakım belirtiler olacak, savaşlar ortaya çıkacaktır. Tüm uluslar inananlardan nefret eder hale geleceklerdir. Danyal gibi Eski Ahit peygamberlerinin sözünü ettikleri olaylar birer birer gerçekleşecektir. Daha sonra Mesih gökten meleklerle birlikte görkemli bir şekilde gelecek, tahtına oturacak ve önünde toplanan ulusları koyunlarla keçileri birbirinden ayıran çobanlar gibi birbirinden ayıracaktır.²⁶

Söz konusu düşüncüyü taşıyan akımların başında Evanjelic Hıristiyanlık gelmektedir. Bu akımın kökenleri Martin Luther'e ve Protestan kilisesinin kuruluşuna kadar gider. Onlara göre, kıyamet 2000'li yıllarda Ortadoğu'da çıkacak bir kaosun ardından kopacaktır. Bu yüzden de bu bölgede kaos çıkaracak her türlü eyleme destek olmaktadır. Bu inanca göre, İsa ancak ortalığın karışmasından sonra yeryüzüne inecektir. Onlar ancak bu şekilde yeryüzüne hâkim olacaklarına inanmaktadırlar. Ayrıca İsa'nın dönmesi için Yahudilerin kendilerine vaad edilen topraklara kavuşması gerekmektedir. Evanjelistler bu nedenle Ortodoks Yahudilerinden destek görmektedirler.²⁷

Bu inanca göre, İsa Mesih'in ikinci dönüşünün gerçekleşmesi için belli şartların oluşması gerekmektedir. Bu şartlar, Yahudilerin Filistin'e dönmesi; İsrail devletinin kurulması, Yahudiler de dahil dünyanın tüm uluslarına İncil'in vaaz edilmesi; Yedi yıl sürecek olan felaket dönemi; Kiliseye iman edenlerin göğe yükseltilmesidir. Tüm bu şartlar gerçekleştikten sonra İsa Mesih Yeryüzüne inecektir. Bu düşüncelerin daha fazla yayılması amacıyla İsrail topraklarına gezi amaçlı seferler düzenlenmektedir. İsrail Turizm Bakanlığı, Amerika Hıristiyan lobisini etkilemek için "İncil Toprakları Turu" adı altında bu gezileri teşvik etmektedir.²⁸

Evanjelistler, Mescid-i Aksa ile Kübbetü's-Sahra'nın yıkılıp yerine Üçüncü Mabed'in yapılmasını Tanrı'nın emri olarak görmektedirler. Bu uğurda yapılan hiçbir şeyden dolayı sorumluluk yoktur. Çünkü Tanrı'nın emri yerine getirilmektedir.²⁹

Kübbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksa'nın bulunduğu yere inşa edilecek Tapınak için bütün planlar hazırlanmış durumdadır. Yapı malzemeleri bile hazır ancak gizli bir yerde saklanılmaktadır. Yeni tapınakta kullanılacak el yapımı malzemeleri üretmek için bir çok dükkan çalışmıştır. Hatta din adamlarının giyeceği kıyafetler bile dokunmuştur.³⁰ Yeshive Ateret Cohaim-Papazlar Tacı- denilen bir dinî okulda,

²⁵ *Kutsal Kitap*, s. 1510.

²⁶ Şinasi Gündüz, *Dinsel Şiddet*, Etüt Yayınları, 2002, s. 53- 54.

²⁷ Ensar Çetin, "Hıristiyan Fundamentalizmi ve Ortadoğu'da Tanrı'yı Kıyamete Zorlama Stratejisi", *Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Çankırı c. 5, sayı:1, s. 2-3.

²⁸ Çetin, a.g.m., s. 7.

²⁹ Hallsell, a.g.e., s. 86.

³⁰ *The Voice of The Temple Mount*, s. 2.

hahamlar gençlere hayvan kurban etmenin nasıl yapılacağını öğretmektedirler. Bu uygulama Hz. Süleyman döneminde yapılmaktaydı. Amaç burada Hz. Süleyman dönemini yeniden canlandırmaktır.³¹ Hatta Üçüncü Mabel'de kurban edilmek üzere alacasız, doğurmamış, çok semiz düveler yetiştirilmektedir. Yapılan tüm hazırlıklar bu inanca sahip olan kişilerin ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir.

Ayrıca III. Dünya Savaşı'nın çıkması için bu mabetlerin yıkılması gerekmektedir. Ortodoks Yahudilerin söz konusu mabetleri yıkması, Müslümanları çığına çevirecek ve bundan ötürü İsrail'e savaş açacaklardır. Bu sayede ortalık iyice karışacak ve İsa bu karışıklığa müdahale etmek için yeryüzüne inecektir. Yani Tanrı kıyamete zorlanacaktır.³²

Bu inanışa göre, savaşta en az 200 milyon Doğulu asker ve bir ondan fazlası da Batılı asker ölecektir. İsa Mesih kendi şehri Kudüs'ü harap edenleri vuracak daha sonra Megiddo veya Armagedon vadisinde toplanmış ordularla savaşacaktır. Kudüs'ten başlayarak akan kan, 200 mil uzunluğunda ve atların başı seviyesinde olacaktır. Savaşın meydana geldiği yer, savaş araçları, hayvanlar, insan gövdeleri ve kanla dolacaktır. Dünyanın bütün şehirleri Londra, Paris, Tokyo, New York, Los Angeles, Chicago yok olup, haritadan silinecektir.³³ Ayrıca Armegadon savaşlarında 9 milyon civarında Yahudi ölecek, geriye kalan 144 bin Yahudi ise Hıristiyanlığı seçeceklerdir. Bunun sebebine gelince, Tanrı'nın onları arındırması gerekiyor. Tanrı, biricik oğlu İsa'nın önünde onların boyun eğmesini istiyor.³⁴

Günümüzde dünyanın sonuna ilişkin bu beklentilerin ne kadar yaygın olduğunu göstermek açısından çeşitli kurumların ABD Hıristiyanları üzerinde yaptıkları anket sonuçları ilginçtir. Araştırmalara göre ABD Hıristiyanlarının yaklaşık %30'u, dünyanın Armegedon savaşıyla son bulacağına inanmakta ve bunların önemli bir bölümü, bunun kendi yaşamları esnasında gerçekleşeceğini düşünmektedirler. Hatta böyle düşünenler arasında kimi ABD başkanlarının da bulunması oldukça önemlidir.³⁵

Öğreti olarak büyük oranda hala fundamentalist olan Evanjikalizm, bugün yaklaşık her dört Amerikan yetişkinden birini bünyesinde barındırmaktadır.³⁶ Evanjelik Hıristiyanlığın yayılış oranı, İslam da dahil olmak üzere bütün dinlerin yayılışını geride bırakmıştır.³⁷

³¹ *The Voice of The Temple Mount*, s. 2.

³² Hallsell, *a.g.e.*, s. 82.

³³ Hallsell, *a.g.e.*, s. 33.

³⁴ Hallsell, *a.g.e.*, s. 98.

³⁵ Hallsell, *a.g.e.*, s. 82.

³⁶ Hallsell, *a.g.e.*, s. 19.

³⁷ Hallsell, *a.g.e.*, s. 22.

3- İslamiyet

Bölgenin Müslümanlar açısından da önemli olduğunu belirtelim. Yahudi ve Hıristiyanlar için önemli olan ve üzerine değişik senaryolar üretilen Filistin Hz. Ömer döneminde fethedilmiştir (H. 17/M. 637). Bizzat Hz. Ömer tarafından bölge halkına eman verilmiştir.³⁸ Ancak şehir 1099 yılında Haçlıların eline geçmiş ve yaklaşık yetmiş bin kişi kılıçtan geçirilmiştir.³⁹ Şehir Salahaddin-i Eyyübi tarafından 1187 yılında tekrar Haçlıların elinden alındı.⁴⁰ Bölge, Müslümanlar açısından da pek çok kutsal mekâna sahiptir. İslam'ın ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa ile Kubbetü's-Sahra buradadır. Yahudiler ile Evanjelistler Hıristiyanların planları gereği bu iki mabedin yıkılması gerekmektedir. Bu tür girişimler karşısında Müslümanların tepkisiz kalacağı düşünülemez. Çünkü Filistin, Hz. Ömer döneminden 14 Mayıs 1948 yılına kadar Haçlı seferleri esnasında elden çıkması hariç sürekli Müslümanların denetiminde kalmıştır. Hatta bölge Müslümanlar ile özdeş hale gelmiştir. Bu durum Müslümanlar için varoluş mücadelesi anlamına gelmektedir. Üç din taraftarlarının olaylara bakışları bu şekilde olmaya devam ederse savaşların daha fazla sürmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Bu da göçün devam edeceği gerçeğini hatırlatmaktadır.

Sonuç

Hem Hıristiyanlardan hem de Yahudilerden bazı kesimlerin Ortadoğu üzerinde belli hesapları bulunmaktadır. Bu hesaplar dinî gereklilik olarak algılanmakta ve ona göre davranılmaktadır. Bunun sonucu olarak Ortadoğu bölgesi sürekli bir çatışma alanı olmaktadır. Bu mücadelenin savaşa dönüşmesi neticesinde göçe nasıl etki ettiğini aşağıdaki rakamlara bakarak öğrenebiliriz.

Ürdün'de Resmi olarak 10 kampta 341.494, Lübnan'da 12 kampta 226.533, Suriye'de 9 kampta 127.831, Batı Şeria'da 19 kampta 197.763, Gazze'de 8 kampta, 197.763 olmak üzere toplamda 1.396.368 göçmen bulunmaktadır. Bu veriler UNVRWA'yenin (The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees) resmi kayıtlarına göre. Gayri resmi olarak bu sayının 4.766.670 olduğu tahmin edilmektedir.⁴¹ Bu rakamlar, dinî yorumların dolaylı olarak göçe nasıl etki ettiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Birlikte yaşama kültürünün benimsenmesi, din ve vicdan hürriyetinin sağlanması, insanları olduğu gibi kabul etmenin bu trajedinin son bulmasında önemli bir rol oynayacağı kanaatindeyiz.

³⁸ Ahmed b. Yahya el-Belazurî, *Fütühü'l-Buldan*, çev. Mustafa Fayda, Siyer Yayınları, İstanbul 2013, s. 188.

³⁹ İbn el-Esir Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. eş-Şeybanî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Komisyon, Hikmet Yayınları, İstanbul 2008, VIII/418.

⁴⁰ İbn-i Esir, *a.g.e.*, IX/507.

⁴¹ Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor, *Siyonizm Düşünde İşgal Gerçeğine Filistin*, İHH İnsani Yardım Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 102.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki, Yahudilik ve Şiddet, *İslamiyat Dergisi*, 2002, c. 5, sayı: 1, s. 23-34.
- Aldemir, Halil, *Kur'an-ı Kerim'e Göre İhtilaf*, Kitâbî Yayınevi, İstanbul 2010.
- Black, Amy E, "With God on Our Side: Religion in George W. Bush's Foreign Policy Speeches", American Political Science Association, Chicago 2004.
- Çetin, Ensar, "Hıristiyan Fundamentalizmi ve Ortadoğu'da Tanrı'yı Kıyamete Zorlama Stratejisi", *Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 5, sayı: 1, s. 1-16.
- Erdönmez, Hüseyin *Avrupa Devletlerinin Orta Doğu Politikası ile ABD'nin Orta Doğu Projesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2010.
- Gündüz, Şinasi, "Hıristiyanlıkta Şiddetin Meşruiyet Zemini", *İslâmiyât Dergisi*, 2002, c. 5, sayı: 1, s. 35-56.
- _____, *Dinsel Şiddet*, Etüt Yayınları, 2002.
- Hallsell, Grace, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, çev. Mustafa Acar, Hüsnü Özmen, Kim Yayınları, Ankara 2003.
- İbn el-Esir, Ebû'l-Hasan İzeddin Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. eş-Şeybanî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Komisyon, Hikmet Yayınları, İstanbul 2010.
- Kılınç, Davut, "Ortadoğu'nun Dinî Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ 2008, sayı: 13/1, s. 65-86.
- *Kutsal Kitap*, Ohan Matbaası, İstanbul 2007.
- Lewis, Bernard, "Orta Şarkın Tarihî Hüviyeti", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1964, XII, 75-81.
- Litte, Robert I-Şimon Peres, *Bir Politikacıyla Söyleşi*, çev. Nihal Önol, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998.
- Sırma, İhsan Süreyya, *Emeviler Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010.
- Torlak, Mustafa, *Siyonizmin Penceresinden Arap-İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- *The Voice of The Temple Mount*, 1999.
- Yaşar, Fatma Tunç, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor, *Siyonizm Düşünde İşgal Gerçeğine Filistin*, İHH İnsani Yardım Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.

Religion as the Reason for the Wars Triggering the Migration in the Middle East*

Ömer CİDE**

Abstract

Wars are of the critical causes of migration in the Middle East and there are various reasons for the occurrence of a war. One of them is religion. Revelation-originated three great religions have emerged and are still in existence in the Middle East. The "promised land" - according to the Jewish belief- is located in the Middle East and this region has a great importance for Christianity as well, since Prophet Jesus was born here. He met with his apostles here and according to Christian belief, he was crucified here.

The Muslims' first qibla of the Al-Aqsa Mosque is located in Palestine. Muslims had conquered a large part of the Middle East during the four caliphs. The Crusades, held by Westerners to save Jerusalem which was conquered during the period of Caliph Ömer, consequently captured Jerusalem. The region has been- in a large extent- under the control of Muslims until the establishment of the state of Israel. Wars have increased in the region after the establishment of Israel. These wars pose the biggest causes of migration in the region. This has led to an increase in immigration in the region.

Key Words: Religion, Migration, War

Ortadoğu'da Göçü Tetikleyen Savaşların Nedeni Olarak Din

Özet

Ortadoğu'daki göçlerin en önemli sebeplerinden bir tanesi savaşlardır. Savaşların meydana gelmesinin değişik nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de dindir. Günümüze kadar varlığını devam ettiren vahiy kaynaklı olan üç büyük din de Ortadoğu'da ortaya çıkmıştır. Ortadoğu'nun bazı bölgeleri bu dinlerin müntesipleri için oldukça önemlidir. Yahudi inancına göre kendilerine vaat edilen topraklar vardır ki, bu toprakların

* This study was presented as a paper in the 2nd International Middle East Conference. It was published in the journal released under the same name.

This paper is the English translation of the study titled "Ortadoğu'da Göçü Tetikleyen Savaşların Nedeni Olarak Din" published in the 4th issue of *İlahiyat Akademi*. (Ömer CİDE, "Ortadoğu'da Göçü Tetikleyen Savaşların Nedeni Olarak Din", *İlahiyat Akademi*, sayı: 4, 2016, s. 149-158.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Asst. Prof. Dr., Kilis 7 Aralık University, Faculty of Divinity, Academic Member of the Department of History and Arts or Islam, omercide@kilis.edu.tr, (0348) 814 2666- 1566.

tamamı Ortadoğu'da bulunmaktadır. Yahudiler bu toprakları elde etmeyi dinî bir vazife olarak algılamaktadırlar.

Hıristiyanlık için de bu bölge önemlidir. Çünkü Hz. İsa burada doğmuş, dinî tebliğini burada yapmış, Havarileri ile burada buluşmuş ve Hıristiyan inanışına göre burada çarmıha gerilmiştir.

Müslümanların ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa Filistin'de bulunmaktadır. Müslümanlar Ortadoğu bölgesinin büyük bir kısmını Dört Halife döneminde fethetmişlerdir. Batılılar, Hz. Ömer döneminde fethedilen Kudüs'ü kurtarmak için Haçlı seferleri düzenlemişlerdir. İsrail devletinin kuruluşuna kadar bölge büyük oranda Müslümanların denetiminde olmuştur. Adı geçen devletin kurulmasından sonra bölgede savaşlar artmıştır. Bu da bölgede göçün artmasına sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din, Göç, Savaş

Introduction

We would like to clarify two issues before going further. One of them is related to the concept of religion as the reason for wars, which is also the title of this study. What we mean here is the followers of religions, rather than the religious texts, who interpret these texts by their perceptions. These people have often made attempts to justify their wars through the religions. The other issue is that the reasons for these wars are not only religion. On the contrary, there are many factors triggering wars. Our purpose here is to reflect how religions interpretations have justified wars.

The term "Middle East" was first used by Alfred Thayer Mahan, an American marine.¹ England was accepted as the center for this definition, and other countries were regarded as near, middle and far based on the distance to England.² Middle East is a location where three continents meet and which hosts the route to the Asian colonies for England.³

The Middle East has been a place of residence for people since the early periods of humanity. Kaaba, the first temple ever constructed, is located there.⁴ This region has been the point of interest for many countries due to its geographical location, energy and water resources, and cultural and religious structure.⁵

¹ Bernard Lewis, "Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1964, Issue: 12, p. 75.

² Mustafa Torlak, *Siyonizmin Penceresinden Arap-İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları*, (Unpublished Master's Thesis), Kadir Has University Institute of Social Sciences, Istanbul 2010, p. 3.

³ Torlak, *ibid.*, p. 5.

⁴ Ali 'Imran 3/96.

⁵ Hüseyin Erdönmez, *Avrupa Devletlerinin Orta Doğu Politikası ile ABD'nin Orta Doğu Projesi*, (Unpublished Master's Thesis), Trakya University Institute of Social Sciences, Edirne 2010, p. 16.

Religion is a concept that appeared with the emergence of humanity. The first human was also a prophet. The religious teachings which have been present after the first human still exist today. God sent new prophets to humans when they moved away from the religious concepts, and God assigned holy books to some of these prophets. Religions deal with every aspect of human life. Humans are inclined to malevolence as much as benevolence. Wars and conflicts have taken place in every period of humanity. These conflicts occurred even between the children of the first humans. People have continued to fight in the later periods.⁶ There are different reasons behind these wars, one of which is religion. Religion and religious texts have had a significant function in justifying violence regardless of their reasons or backgrounds.⁷ These texts make the violent action a justified and necessary act in the minds of people who commit violence.⁸

People have caused many wars for the symbols they regard as holy. The sanctity of a geography is the total of symbols people have formed there for centuries. The Middle East has a significant place in this regard. The fact that three great religions emerged in this region have made this area more distinct as a religious geography. The most remarkable example in this regard is Jerusalem. The case in Jerusalem regarded as the conflict between two groups is reviewed as the subject of three great religions in negotiations.⁹

Let us try to explain what Jerusalem means for these religions.

1- Judaism

Judaism is the first religion in the chain of Abrahamic religions. According to holy Jewish texts, Israeli people represent the superior race selected by God, and they have the right to manage other nations.¹⁰ However, according to them, God got angry when Israeli people tested God's patience, and God banished them from the "promised lands" named as the place of peace.¹¹ Since that day, these people have made efforts to use any opportunities they had to return back to holy lands as they could not perform their religious practices thoroughly outside Palestine in line with the orders in the Torah.¹² Another reason why the promised land is religiously and geopolitically important for Judaism and Judaism practices is that the temple determined by God and built by Suleiman (r.a). According to Judaism, animal

⁶ Halil Aldemir, *Kur'an-ı Kerim'e Göre İhtilaf*, Kitâbî Yayınevi, İstanbul 2010, p. 57.

⁷ Şinasi Gündüz, "Hristiyanlıkta Şiddetin Meşruiyet Zeminini", *İslâmiyât Dergisi*, 2002, volume: 5, issue: 1, 35.

⁸ Gündüz, *ibid.*, p. 36.

⁹ Davut Kılınç, "Ortadoğu'nun Dinî Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ 2008, issue: 13/1, p. 66.

¹⁰ *Kutsal Kitap*, Ohan Matbaası, İstanbul 2007, p. 13.

¹¹ *Kutsal Kitap*, p. 299-300.

¹² Kılınç, *ibid.*, p. 67-68.

sacrifice can only be performed there.¹³ It is worth looking at the historical course of the idea that bloodshed is permissible for the sake of this belief.

After the revelation of the holy book, Jewish religious authorities either changed or suspended certain sections of the Torah as they did not suit the Jerusalem-based holy lands (Arz al-Mawud) and certain laws related to the Temple. These authorities did not force people to follow the rules in the Torah except the bans on idolatry, adultery, and murder. Religious authorities such as Musa ibn Maymun stated that Jewish people might adopt religions which do not contain idolatry if they were forced. Thus, Judaism left no open doors to violence following the revelation of the Holy Book.¹⁴

In the early 19th century, fundamentalist Zionists reinterpreted the Jewish belief of the Messiah following the Holy Book and started to mention that efforts should be made to found a Jewish state in the holy lands even if it had no full function. According to Agudat Israel, no real Israeli state can be founded until the Temple is reconstructed and a new David succeeds to kingdom. The foundation of such a state depends on the appearance of the Messiah in this regard. However, Ritzhak Kook supported the idea of making efforts to found a Jewish state even before the Messiah. The success of Jewish in 1967 Six-Day War made the Nationalist Jews quite hopeful. They managed to control almost all the lands mentioned in the Torah. However, Palestinians still occupied certain sections of the lands promised to Israeli people, which constituted a great issue among them.¹⁵

According to Rabbi Kook, Palestinians can be regarded as Canaan people and Ismailis. Therefore, Palestinians had three options: Accepting Jewish dominance, fleeing and taking refuge in another Arabic country, or fighting. Canaan people preferred fleeing and vanished in time. Those who oppose Judaism ideals will face the same. The Israeli state, however, acted contrary to the expectations after the Yom Kippur War that occurred in October 1973. Jewish supporters of Kook who were disappointed in this case caused the emergence of violence-oriented Gush Emunim movement. In addition, Rabbi Meir Kahane who was thinking of founding a religious state in a region covering the West Bank where Palestinians lived stated that a canonist could make decisions in this regard as there were no religious institutions to declare war, and that he was the right one for this position. His decision made the war against the Arabs legal. Another religious authority of the same idea stated that anybody including women and children could be targeted in this war because everybody is a potential soldier in such a war. Gush Emunim movement justified its actions. To them, fighting to save the holy lands comes before the aim of protecting the self.¹⁶

¹³ Kılınç, *ibid.*, p. 68.

¹⁴ Baki Adam, "Yahudilik ve Şiddet", *İslâmiyât Dergisi*, 2002, v. 5, issue: 1, p. 30.

¹⁵ Adam, *ibid.*, p. 31.

¹⁶ Adam, *ibid.*, p. 32.

According to Jewish people who support these ideas, three significant events will happen as promised by God. The first of these is the foundation of an Israeli state on Israeli land. The second is the regrouping of all Jewish people in the promised lands, and the third is the construction of the third Temple on the same location on the Temple Mount in Jerusalem, like the first and second Temples. The first have occurred despite not covering the entire borders promised by God to Abraham. The second is in the progress, and the third will occur in a short period of time.¹⁷

This idea was also reflected by the most authorized people of Israeli. Statements of Shimon Peres, who rose to the office of president in Israel, will clarify this topic: *"Judaism is a complete and united system. It appears as an entirety of undertakable liabilities, like believing in an integral God and a certain language, such as Hebrew, or committing self to a certain country like Israel. There is no difference between the concepts of nation, religious state or belonging to somewhere in regard to geography, language and history. The Jewish identity cannot be achieved thoroughly without speaking Hebrew, believing in a single God or Living in the state of Jewish people or in the place where Judaism was born"*.¹⁸

The greatest issue between the Palestinian and Jewish people is the belief of a third Temple to be constructed in place of al-Aqsa Mosque and Qubbat as-Sakhrah. In the late periods of 1998, Jewish people of such belief stated in the weekly journal entitled Voice of Temple Mount that they aimed to get rid of Islamic temples and construct a Judaism temple in the area.¹⁹ All states in this area that opposed to this aim were (and are) regarded as an enemy. Syria, Egypt and all other Arabic states are accepted as the potential opponents of Israel.²⁰

These Jewish people believe that they will have a great fight with the Arabs for the construction of the Temple. According to them, the next war will be the last one for Israel against its enemies. God will punish the enemies of Israel using nuclear weapons. A new era will begin after that war. The Third Temple, God's Home, will be constructed on the Temple Mount. Jerusalem is the eternal capital of Israel. Palestinians and all other Muslim nations aim to make Jerusalem the capital of Palestine. However, the construction of a third temple is critical for the existence of Israel. God will make this place the center of Israel, which will happen after the Third Temple is constructed on the Temple Mount where the First and Second Temple were established.²¹ People of this belief even set a pilot to bomb a mosque from the air. According to their plan, a pilot was to steal a plane and bomb al-Aqsa

¹⁷ *The Voice of The Temple Mount*, 1999, p. 1-2

¹⁸ Robert Littel-Şimon Peres, *Bir Politikacıyla Söyleşi*, trans.: Nihal Önoel, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998, p. 20-21.

¹⁹ *The Voice of The Temple Mount*, p. 3.

²⁰ *The Voice of The Temple Mount*, p. 2.

²¹ *The Voice of The Temple Mount*, p. 3.

Mosque, and soldiers were to control the Mosque later. Even handmade explosives were tested at that time.²²

Religion has had a significant place in the reasons for the wars between the Israel and Arabic worlds. According to Jewish people, they have the right to take action in the region as the Palestinian lands were promised to them. Moreover, the nations in the regions should be banished, no matter how. This perception causes people to keep on fighting and migrating to other places.

2- Christianity

Ilya (Jerusalem), which was controlled by the Christians during the era of Umar, was conquered in 637. Western countries made certain attempts against Jerusalem later. The idea of saving the holy places was embedded in people's minds to ensure participation to Crusades (1096- 1291), the main reason of which was economic. Therefore, this movement was regarded as a religious war for the financial interests of the Western world.²³ G. W. Bush called the operations following the 9/11 attacks "a new Crusade".²⁴ G. W. Bush's statement is actually the reflection of how the Western world regards the Middle East. It is also the evidence for the claim that such perception has maintained its presence in the West.

The main issue is the view of new Christian trends toward the region. Eschatological expectations which are based on the events to occur before and after the second arrival of the Messiah have a significant place in Christianity traditions. The main reference of these expectations is the relevant texts in the New Testament. Letters of Saint Paul and Bibles, particularly the Book of Revelation referred to John the Apostle, contain significant explanations regarding the last periods of the world and events that will take place in these periods. The expectation regarding the Messiah's second arrival (Parousia) has an important place in Christianity, a Messiah belief-centered (Christo-centric) religion. Saint Paul states in his letters that the second arrival of the Messiah is about to happen and warns his congregation to be ready. He even thought that this would happen when he was alive. According to him, the Messiah will descend upon the trumpet sound from God, and the dead will be resurrected in eternal bodies while the living will be immortal after changing their mortal bodies. Jesus Christ (the Messiah in Christianity), who will descend with the strong angels in flames, will judge people, terminate all sorts of administrations and deliver the sovereignty to the Father. Those who believe in the

²² Grace Hallsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, trans. Mustafa Acar, Hüsni Özmen, Kim Yayınları, Ankara 2003, p. 89.

²³ İhsan Süreyya Sırma, *Emeviler Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010, p. 17.

²⁴ Amy E. Black, "With God on Our Side: Religion in George W. Bush's Foreign Policy Speeches", American Political Science Association, Chicago 2004, p. 5.

Messiah will rise to the sky in clouds and be with the Father and the Messiah eternally.²⁵ Moreover, all enemies of the Messiah, including death, will lay under his feet. Accordingly, certain indications will appear, and wars will occur before the arrival of the Messiah. All nations will hate the believers. The events mentioned by the Old Testament prophets such as Daniel will occur one by one. Then, the Messiah will gloriously descend with the angels, rise to his throne and separate the nations before him like shepherds separating sheep from goats.²⁶

Evangelic Christianity is the most distinct movement among the ones of the same ideology. The roots of this movement date back to the era of Martin Luther and establishment of the Protestant church. According to them, Judgment Day will come in the 2000s after a chaos in the Middle East. Therefore, they support any sort of actions that will cause chaos in this region. According to this belief, Jesus Christ will only descend after the chaos breaks out in the world. They believe they could control the world only through this way. In addition, Jewish people need to have the lands promised to them for the return of the Jesus Christ. Evangelists are supported by the Orthodox Jews for that purpose.²⁷

According to this belief, certain actions should take place for the second arrival of Jesus Christ. These actions include the return of Jewish people to Palestine, the establishment of Israel, preaching the Bible to all nations of the world including Jewish people, a disaster period to last seven years, and ascension of church believers. Jesus Christ will descend after these happen. Trips to Israeli lands are organized to make sure these ideas are spread more. Israeli Ministry of Tourism encourages these trips under the name "Tour of Bible Lands" to influence the American Christian Lobby.²⁸

Evangelists consider the demolition of al-Aqsa Mosque and Qubbat as-Sakhrah, and construction of the Third Temple as the order of God. They do not assume any responsibilities in this regard because God's orders should be fulfilled.²⁹

All plans for the Temple to be built where Qubbat as-Sakhrah and al-Aqsa Mosque are present are ready. Even the constructional materials are ready and hidden somewhere. Many shops have had a role in producing the hand-made materials to be used in the new temple. Even the dresses to be worn by the religious authorities have been produced.³⁰ Rabbis teach young people how to sacrifice animals in a school named Yeshivat Ateret Cohaim — Crown of Priests. This practice was also performed in the period of Suleiman (r.a). The purpose here is to

²⁵ *Kutsal Kitap*, p. 1510.

²⁶ Şinasi Gündüz, *Dinsel Şiddet*, Etüt Yayınları, 2002, p. 53- 54.

²⁷ Ensar Çetin, "Hıristiyan Fundamentalizmi ve Ortadoğu'da Tanrı'yı Kıyamete Zorlama Stratejisi", *Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Çankırı v. 5, issue:1, p. 2-3.

²⁸ Çetin, *ibid.*, p. 7.

²⁹ Hallsell, *ibid.*, p. 86.

³⁰ *The Voice of The Temple Mount*, p. 2.

revive his period.³¹ People even raise single-color heifers to sacrifice them in the Third Temple. These preparations indicate how serious the people with this belief are.

Moreover, these temples need to be demolished for the outbreak of the World War III. Demolition of these temples by the Orthodox Jews will severely trigger the Muslims and therefore, they will declare war against Israel. The world will be more chaotic, and Jesus will ascend to take an action against this chaos. In other words, God will bring Judgment Day.³²

According to this belief, at least 200 million Eastern soldiers and more than 200 million Western soldiers will pass away in the war. Jesus Christ will strike those who destroy Jerusalem, his home city, and he will fight the armies which will gather in Megiddo or Armageddon valley. The blood flowing from Jerusalem to onwards will be as long as 200 miles, and blood level will reach the head of a horse. Combat vehicles, bodies of animals and humans, and blood will fill the place of war. Some of the world's largest cities such as London, Paris, Tokyo, New York, Los Angeles and Chicago will perish.³³ Moreover, approximately nine million Jewish people will die in Armageddon wars, and 144,000 remaining Jewish people will adopt Christianity. The reason is that they need to be purified by God. God wants them to bow down before Jesus, God's only son.³⁴

The results of the surveys conducted by different institutions of the Christians in the USA are interesting in regard to indicating how common these expectations related to the end of the world are. Studies indicate that approximately 30% of the Christians in the USA believe that the world will reach an end with the Battle of Armageddon, and some of these people think that this battle will occur when they are alive. Certain USA presidents are among these people, which is highly significant.³⁵

Evangelism, which is still highly fundamentalist, includes every one of four adult American adults today.³⁶ The spreading rate of Evangelic Christianity has surpassed the rates of all religions including Islam.³⁷

3- Islam

It should be noted that the region is also important for the Muslims. Palestine, which is important for Jewish and Christian people, made people

³¹ *The Voice of The Temple Mount*, p. 2.

³² Hallsell, *ibid.*, p. 82.

³³ Hallsell, *ibid.*, p. 33.

³⁴ Hallsell, *ibid.*, p. 98.

³⁵ Hallsell, *ibid.*, p. 82.

³⁶ Hallsell, *ibid.*, p. 19.

³⁷ Hallsell, *ibid.*, p. 22.

generate different scenarios for it, and this country was conquered during the era of Umar (17/ 637). The public of the region were granted the status of emania by Umar himself.³⁸ However, the city was captured by the Crusaders in 1099, and approximately 70,000 people were killed.³⁹ The city was reconquered by Salahaddin Ayyubi from Crusaders in 1187.⁴⁰ This region has many holy places for the Muslims. Al-Aqsa, the first qibla of Islam, and Qubbat as-Sakhrah are located here. These two temples need to be demolished based on the plans of Jewish and Evangelist Christian people. Muslims would inevitably react to these plans and attempts because Palestine was controlled by the Muslims from the era of Umar to 14 May 1948, excluding the period when ruled by Crusaders. The region was even related to the identity of being Muslim, which means the fight to exist for Muslims. It is clear that wars will continue for longer if the believers of three religions keep on perceiving the case from their points of view, which reflects the fact that migrations will continue.

Conclusion

Certain people from both Christian and Jewish groups have certain plans over the Middle East. These plans are regarded as religious necessities, and people act accordingly. Therefore, the Middle East has always been a place of conflicts and combats. The following figures reflect how these conflicts have affected the migration movements after having turned into wars.

There are 1,396,368 migrants in Middle East. Of them, 341,494 live in ten camps in Jordan while 226,533 live in 12 camps in Lebanon, 127,831 live in nine camps in Syria, 197,763 live in 19 camps in West Bank, and 197,763 live in eight camps in Gaza. These figures were obtained from the official records of The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees (UNVRWA). The unofficial records indicate that this figure is 4,766,670.⁴¹ These figures are important as they indicate how religious interpretations indirectly affect the process of migration. We are of the belief that adaptation of the culture of coexistence, ensuring the religious and conscious independency and accepting people as how they are will have a key role in overcoming this tragedy.

³⁸ Ahmad ibn Yahya al-Balazuri, *Futuhu al-Buldan*, trans. Mustafa Fayda, Siyer Yayınları, Istanbul 2013, p. 188.

³⁹ Ibn al-Asir Abu al-Hasan Izaddin Ali ibn Abi al-Karam Muhammad ibn ash-Shaybani al-Jazari, *al-Kamil fi at-Tarih*, trans. Komisyon, Hikmet Yayınları, Istanbul 2008, VIII/418.

⁴⁰ Ibn al-Asir, *ibid.*, IX/507.

⁴¹ Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor, *Siyonizm Düşünde İşgal Gerçeğine Filistin*, İHH İnsani Yardım Vakfı Yayınları, Istanbul 2010, p. 102.

REFERENCES

- Adam, Baki, Yahudilik ve Şiddet, *İslamiyat Dergisi*, 2002, v. 5, issue: 1, p. 23-34.
- Aldemir, Halil, *Kur'an-ı Kerim'e Göre İhtilaf*, Kitâbî Yayınevi, İstanbul 2010.
- Black, Amy E, "With God on Our Side: Religion in George W. Bush's Foreign Policy Speeches", American Political Science Association, Chicago 2004.
- Çetin, Ensar, "Hıristiyan Fundamentalizmi ve Ortadoğu'da Tanrı'yı Kıyamete Zorlama Stratejisi", *Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, v. 5, issue: 1, p. 1-16.
- Erdönmez, Hüseyin *Avrupa Devletlerinin Orta Doğu Politikası ile ABD'nin Orta Doğu Projesi*, (Unpublished Master's Thesis), Trakya University Institute of Social Sciences, Edirne 2010.
- Gündüz, Şinasi, "Hıristiyanlıkta Şiddetin Meşruiyet Zeminini", *İslâmiyât Dergisi*, 2002, v. 5, issue: 1, p. 35-56.
- _____, *Dinsel Şiddet*, Etüt Yayınları, 2002.
- Hallsell, Grace, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, trans. Mustafa Acar, Hüsnü Özmen, Kim Yayınları, Ankara 2003, p.
- Ibn al-Asir, Abu al-Hasan Izaddin Ali ibn Abi al-Karam Muhammad ibn ash-Shaybani al-Jazari, *al-Kamil fi at-Tarih*, trans. Komisyon, Hikmet Yayınları, İstanbul 2010.
- Kılınç, Davut, "Ortadoğu'nun Dinî Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ 2008, issue: 13/1, p. 65-86.
- *Kutsal Kitap*, Ohan Matbaası, İstanbul 2007.
- Lewis, Bernard, "Orta Şarkın Tarihî Hüviyeti", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1964, XII, 75-81.
- Litte, Robert I-Şimon Peres, *Bir Politikacıyla Söyleşi*, trans. Nihal Önel, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998.
- Sırma, İhsan Süreyya, *Emeviler Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010.
- Torlak, Mustafa, *Siyonizmin Penceresinden Arap-İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları*, (Unpublished Master's Thesis), Kadir Has University Institute of Social Sciences, İstanbul 2010.
- *The Voice of The Temple Mount*, 1999.
- Yaşar, Fatma Tunç, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor, *Siyonizm Düşünde İşgal Gerçeğine Filistin*, İHH İnsani Yardım Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.

الدين كسبب للحروب التي تؤدي للهجرة/ النزوح في الشرق الأوسط*

د. عمر جيداً

جامعة ٧ كانون الأول - كلس - كلية الإلهيات؛ قسم التاريخ والفنون الإسلامية:

omercide@kilis.edu.tr

ترجمة: د. محمد راشد آق بينار

الخلاصة:

إن أحد أهم أسباب الهجرات التي تشهدها منطقة الشرق الأوسط هو الحروب، وهناك أسباب مختلفة تقف وراء نشوب الحروب، وأحدّها الدين. وإن الأديان الثلاثة الكبرى، المستندة إلى الوحي التي حافظت على وجودها واستمراريتها إلى يومنا هذا، ظهرت في الشرق الأوسط. وتحمل بعض الأماكن الواقعة في منطقة الشرق الأوسط أهمية كبيرة بالنسبة لأتباع هذه الأديان. فتشير الديانة اليهودية إلى وجود أرض موعودة لأتباعها. وإن هذه الأرض تقع بتامهما في الشرق الأوسط، ويعتقد اليهود أن الحصول على هذه الأرض واجب ديني.

وتحمل هذه المنطقة أهمية بالنسبة للمسيحية أيضاً؛ لأن السيد المسيح ولد في هذه المنطقة، وبلغ فيها دعوته ودينه، والتقى بحوارييه، وصُلب، وفقاً للاعتقاد المسيحي.

ويوجد المسجد الأقصى الذي يُعد أولى القبلتين بالنسبة للمسلمين في فلسطين، وقد فتح المسلمون القسم الأكبر من منطقة الشرق الأوسط في عهد الخلفاء الأربعة، وشن الغرب سلسلة الحروب الصليبية من أجل استعادة القدس التي فُتحت في عهد الخليفة عمر بن الخطاب رضي الله عنه، وبقيت المنطقة بنسبة كبيرة خاضعة لإدارة المسلمين حتى تأسيس دولة إسرائيل، وازدادت الحروب في المنطقة بعد تأسيس الدولة المذكورة، وتسبب ذلك بزيادة الهجرة في المنطقة.

الكلمات المفتاحية: الدين، الهجرة، الحرب

Ortadoğu'da Göçü Tetikleyen Savaşların Nedeni Olarak Din

Özet

Ortadoğu'daki göçlerin en önemli sebeplerinden bir tanesi savaşlardır. Savaşların meydana gelmesinin değişik nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de dindir. Günümüze kadar varlığını devam ettiren vahiy kaynaklı olan üç büyük din de Ortadoğu'da ortaya çıkmıştır. Ortadoğu'nun bazı bölgeleri bu dinlerin müntesipleri için oldukça önemlidir. Yahudi inancına göre kendilerine vaat edilen topraklar vardır ki, bu toprakların tamamı Ortadoğu'da bulunmaktadır. Yahudiler bu toprakları elde etmeyi dinî bir vazife olarak algılamaktadırlar.

* وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "Ortadoğu'da Göçü Tetikleyen Savaşların Nedeni Olarak Din" التي نشرت في العدد الرابع من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (عمر جيداً، الدين كسبب للحروب التي تؤدي للهجرة/النزوح في الشرق الأوسط، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٦، العدد: ٤، ص ١٤٩-١٥٨). من الواجب أن يستند في الاقتباس إلى المقالة التركية.

حريتيانlık için de bu bölge önemlidir. Çünkü Hz. İsa burada doğmuş, dinî tebliğini burada yapmış, Havarileri ile burada buluşmuş ve Hıristiyan inanışına göre burada çarmıha gerilmiştir.

Müslümanların ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa Filistin'de bulunmaktadır. Müslümanlar Ortadoğu bölgesinin büyük bir kısmını Dört Halife döneminde fethetmişlerdir. Batılılar, Hz. Ömer döneminde fethedilen Kudüs'ü kurtarmak için Haçlı seferleri düzenlemişlerdir. İsrail devletinin kuruluşuna kadar bölge büyük oranda Müslümanların denetiminde olmuştur. Adı geçen devletin kurulmasından sonra bölgede savaşlar artmıştır. Bu da bölgede göçün artmasına sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din, Göç, Savaş

Religion as a Cause of War Triggering the Flows of Migration in the Middle East

Abstract

Wars are of the most important causes of migration in the Middle East and there are various reasons for the occurrence of the war. One of them is religion. Revelation-originated three great religions have emerged but still in existence in Middle East. the land promised-according to the Jewish belief-is located in the Middle East and this region has a great importance for Christianity, as well since the Prophet Jesus was born here, issued (religious notified) here, He met with his apostles here and According to Christian belief he was crucified here.

Muslims' first qibla of the Al-Aqsa Mosque is located in Palestine. Muslims had conquered a large part of the Middle East during the four caliphs. The Crusades were held by Westerners to save Jerusalem which was conquered during the period of Caliph Ömer and consequently crusaders captured Jerusalem. The region has been in a large extent-under the control of Muslims until the establishment of the state of Israel. Wars have increased in the region after the establishment of Israil. These wars pose the biggest causes of migration in the region. This has led to an increase in immigration in the region.

Keywords: Religion, Migration, War

مدخل:

أود توضيح أمرين اثنين قبل الدخول إلى صلب الموضوع؛ أما الأول: فهو جملة «الدين سبب للحروب» التي جعلتها عنواناً لمقالي. إن المقصود هنا ليس النصوص الدينية، وإنما أتباع الأديان الذين يفسرون هذه النصوص حسب آرائهم وأهوائهم ومصالحهم. ففي أغلب الأحيان حاول أتباع الدين إضفاء المشروعية على الحروب التي أثاروها وخاضوها من خلال استخدام الدين. وأما الأمر الثاني فهو: أن سبب الحروب ليس الدين فقط، بل على العكس، إذ إن هناك الكثير من الأسباب التي توقد نار الحروب وتسعرها. إن هدفنا هنا هو أن نبين كيفية تبرير التفسيرات الدينية للحروب وجعلها أمراً مشروعاً.

تم استخدام تعبير الشرق الأوسط لأول مرة من قبل أحد ضباط البحرية الأمريكية ألفرد ثاير ماهان (Alfred Thayer Mahan) ^(١). وعندما وضع هذا التعبير تم وصف المنطقة بثلاث صفات: الأدنى، الأوسط، الأقصى، وأقرت إنكلترا كمرکز ^(٢). تُعد منطقة الشرق الأوسط بالنسبة لإنكلترا طريق مرور إلى مستعمراتها الواقعة في قارة آسيا، وتشكل نقطة تقاطع والتقاء القارات الثلاث الكبرى ^(٣).

إن الشرق الأوسط منطقة مأهولة وناطقة بالحياة منذ العصور البشرية الأولى، ويوجد في هذه المنطقة أول معبد بني على وجه الأرض وهو الكعبة ^(٤). وبسبب موقعها الجغرافي المميز، واحتوائها على مصادر الطاقة والمياه، ومكانتها وبنيتها الثقافية والدينية صارت محط اهتمام الكثير من القوى حتى يومنا هذا ^(٥).

الدين ظاهرة قائمة منذ بداية الوجود الإنساني، فالإنسان الأول كان في الوقت ذاته نبياً أيضاً. وإن التعاليم الإلهية القائمة منذ عهد الإنسان الأول محافظة على وجودها واستمرارها إلى يومنا هذا. وكلما كان الإنسان يبتعد عن الخط أو الطريق الإلهي كان الله تعالى يرسل إليه أنبياءً من جديد، وينزل على بعض هؤلاء الأنبياء كتباً سماوية. وإن الأديان المنزلة تعنى بحياة الإنسان من كل جوانبها. وإن الإنسان يمتلك طبيعة ميالة إلى الشر بقدر ما يمتلك من طبيعة ميالة إلى الخير، وإن الحرب والصراع كانا قائمين في كل مرحلة من مراحل التاريخ الإنساني، حتى إن الصراع حدث بين أبناء الإنسان والنبي الأول أيضاً، وبعد ذلك لم تخل الرحلة البشرية من الحرب والصراع إلى عصرنا هذا ^(٦).

لا ريب أن للحروب والنزاعات أسباباً متعددة ومختلفة، وأحد هذه الأسباب هو الدين. تعهد الدين والنصوص الدينية -بغض النظر عن الأسباب والدوافع- بالقيام بدور مهم في تشريع العنف ^(٧). إن هذا النص الذي يضيف الشرعية على العنف يُخرج الفعل المقترب من طبيعته العنيفة في ذهن الذي يقدم على العنف، ويجوله إلى فعل محق وواجب ^(٨).

(١) برنارد لويس (Bernard Lewis)، "الهوية التاريخية للشرق الأوسط"، مجلة كلية الإلهيات - جامعة أنقرة، أنقرة ١٩٦٤، عدد: ١٢، ص، ٧٥.

(٢) مصطفى تورلاك (Mustafa Torlak)، انعكاسات الصراع العربي الإسرائيلي على معدل/ توازن الهجرة في الشرق الأوسط من نافذة الصهيونية، (رسالة ماجستير غير منشورة)، معهد العلوم الاجتماعية بجامعة قادر هاس، إسطنبول ٢٠١٠، ص، ٣.

(٣) تورلاك، المرجع السابق، ص، ٥.

(٤) سورة آل عمران: الآية، ٩٦.

(٥) حسين أردونمز (Hüseyin Erdönmez)، سياسة الدول الأوربية حول الشرق الأوسط ومشروع الشرق الأوسط الأمريكي، (رسالة ماجستير غير منشورة)، معهد العلوم الاجتماعية بجامعة تراكيا، أدرنة ٢٠١٠، ص، ١٦.

(٦) خليل آلمير، الاختلاف وفق القرآن الكريم، دار كتابي، إسطنبول ٢٠١٠، ص، ٥٧.

(٧) شيناسي غوندوز، "أرضية شرعية العنف في المسيحية"، المجلة الإسلامية، ٢٠٠٢، مجلد: ٥، عدد: ١، ص، ٣٥.

(٨) غوندوز، المرجع السابق، ص، ٣٦.

لقد أقدم الإنسان على إشعال نيران الكثير من الحروب في سبيل الرموز التي عدها مقدسة من تلقاء ذاته. إن قدسية المنطقة الجغرافية هي مجموع الرموز التي كونها الإنسان الذي عاش فوقها في ذهنه منذ عصور. وإن منطقة الشرق الأوسط تحتل مكانة مهمة من هذه الناحية، فظهور الأديان السماوية الثلاثة الكبيرة في هذه المنطقة جعلها منطقة دينية بالدرجة الأولى، والمثال الأبرز على ذلك هو القدس، فالوضع الذي يبدو وكأنه صراع بين طائفتين أو مجموعتين في القدس، يتم تناوله على طاولة المفاوضات كقضية لثلاثة أديان سماوية^(٩).

نحاول فيما يأتي نقل ما تعنيه القدس للأديان الثلاثة المذكورة.

١ - اليهودية:

تشكل اليهودية الحلقة الأولى من سلسلة الأديان الإبراهيمية. وحسب النصوص اليهودية المقدسة فإن بني إسرائيل شعب الله المختار وأصحاب فضل على غيرهم، ولهم الحق في حكم وإدارة العناصر والشعوب الأخرى^(١٠). إلا أن الإله غضب على بني إسرائيل لاختبارهم وتجربتهم إياه فأخرجهم من بلاد السلام والأمان والراحة المسماة «أرض الميعاد»^(١١).

ولأن بني إسرائيل ما عادوا يستطيعون بعد ذلك التاريخ القيام بواجباتهم المحددة ضمن إطار أوامر التوراة بالشكل الأمثل خارج فلسطين، فإنهم انكبوا منذ ذلك اليوم وإلى اليوم على استغلال وانتهاز كل فرصة تتاح لهم من أجل العودة إلى الأراضي المقدسة^(١٢). وإن إحدى الحجج الأخرى التي تجعل للأرض الموعودة أهمية جيوسياسية دينية من ناحية العقيدة والشعائر والطقوس اليهودية هي المعبد الذي تحدث عنه التوراة، والذي شيده سليمان عليه السلام. فحسب العقيدة اليهودية لا يمكن تقديم قربان الدم إلا هنا^(١٣). ومن المفيد النظر إلى المسار التاريخي لفكرة جواز إراقة الدماء في سبيل هذا المعتقد.

لقد قام رجال الدين اليهودي بعد الكتاب المقدس إما بتغيير وتحريف بعض قوانين التوراة المتعلقة بالأراضي المقدسة التي تشكل القدس مركزها (الأرض الموعودة) والمعبد، وإما بتعليقها لكونها غير مناسبة ومواتية لما يرمون إليه. ولم يكونوا مُلزمين في مسألة اتباع قوانين وشرايع التوراة باستثناء تلك المحظورات الواردة بشأن الوثنية والزنا والجنايات. حتى إن بعض رجال الدين مثل موسى بن ميمون قالوا بجواز الدخول

(٩) داود كلنج، "دراسة حول الجيوسياسية/الجغرافية السياسية الدينية للشرق الأوسط وانعكاساتها على عصرنا"، مجلة كلية

الإلهيات بجامعة الفرات، ألابزغ ٢٠٠٨، عدد: ١/١٣، ص، ٦٦.

(١٠) الكتاب المقدس، مطبعة أوهان، إسطنبول ٢٠٠٧، ص، ١٣.

(١١) الكتاب المقدس، ص، ٢٩٩ - ٣٠٠.

(١٢) كلنج، المرجع السابق، ص، ٦٧ - ٦٨.

(١٣) كلنج، المرجع السابق، ص، ٦٨.

إلى أديان أخرى لا تحمل طبيعة وثنية. وهكذا فإن اليهودية بعد الكتاب المقدس لم تترك الباب مفتوحاً على العنف باسم الدين^(١٤).

عملت الصهيونية الدينية في بدايات القرن التاسع عشر على إعادة تفسير عقيدة المسيح لدى اليهودية بعد الكتاب المقدس، وبدأت - وإن لم يكن بشكل عملي - بالحديث عن تأسيس دولة يهودية، ووجوب النضال والكفاح من أجلها. فيرى حزب أغودات إسرائيل أنه لن تكون هناك إسرائيل حقيقية حتى تتم إعادة إشادة المعبد، ويتم الوصول إلى مقام ومكانة مُلك داود. وقد تم ربط تأسيس الدولة حتى هذه المرحلة من الفكرة بشرط مجيء المسيح. إلا أن يتسحاق كوك بدأ نضاله من أجل تأسيس الدولة اليهودية معتبراً أن الدولة يمكن تأسيسها حتى قبل مجيء المسيح، ودافع بقوة عن فكرته. وإن الانتصار الذي تحقق في حرب الأيام الستة عام ١٩٦٧ أحيى الآمال بقوة لدى اليهود القوميين. إذ تمت السيطرة تقريباً على الأراضي المحددة في التوراة كافة إلا أن قسماً من الأرض التي وعد بها بنو إسرائيل كانت ما تزال بيد الفلسطينيين. وكان ذلك بمثابة مشكلة بالغة الأهمية^(١٥).

وفقاً لتفسير الحاخام كوك يمكن اعتبار الفلسطينيين على أنهم كنعانيون وإسماعيليون، لذا فإن لدى الفلسطينيين ثلاثة خيارات: القبول بحكم اليهود، أو الهروب واللجوء إلى إحدى الدول العربية الأخرى، أو الحرب. وقد اختار الكنعانيون الحرب، فأُفْتُتُوا وأبيدوا. وإن كل من يعارض التطلعات اليهودية سوف يلقى العاقبة ذاتها.

وبعد حرب تشرين عام ١٩٧٣ التي انطلقت شرارتها في يوم «كيبور» تصرفت دولة إسرائيل عكس التوقعات، فتسبب اليهود الكوكيون - الذين تعرضوا لخبية أمل في هذا الوضع الحرج - بولادة حركة غوش امونيم المؤيدة للعنف والشدة. وكذلك فإن الحاخام مائير كاهانه - الذي فكر بتأسيس دولة دينية في المنطقة التي ستشمل الضفة الغربية - حيث يقطن الفلسطينيون - رأى أن بإمكان الكاهن اليهودي إصدار قرار الحرب؛ لعدم وجود مؤسسات دينية تصدر مثل هذا، وقدّم نفسه كأهل لاتخاذ هذا القرار. وبالقرار الذي أصدره اكتسبت الحرب التي شنت على العرب حالة قانونية. وقال رجل دين آخر من الذين يحملون الفكر ذاته بجواز استهداف حتى النساء والأطفال في هذه الحرب؛ وذلك لأن كل شخص في مثل هذه الحرب عسكري محتمل. وشرّعت حركة غوش أمينوم أفعالها أيضاً، فحسب آرائها: إن النضال من أجل حماية الأراضي المقدسة أولى من حفظ النفس وحماتها^(١٦).

(١٤) باقي أدام، "اليهودية والعنف"، المجلة الإسلامية، ٢٠٠٢، ج ٥، عدد: ١، ص، ٣٠.

(١٥) أدام، المرجع السابق، ص، ٣١.

(١٦) أدام، المرجع السابق، ص، ٣٢.

وحسب رأي اليهود المدافعين عن هذه الأفكار فإنه ستقع ثلاثة حوادث مهمة وعد بها الإله؛ وأولى هذه الحوادث هي: قيام دولة إسرائيل في الأراضي الإسرائيلية، وأما الثانية فهي: تجمع اليهود المنتشرين في شتى أصقاع العالم في الأرض الموعودة من جديد، وأما الثالثة فهي: إشادة المعبد الثالث مثل الهيكل الأول والثاني في المكان ذاته من جبل المعبد في القدس. فأما الحالة الأولى فقد تحققت بالرغم من أنها لم تكن ضمن كامل الحدود التي أمر الله بها إبراهيم. وأما الحالة الثانية فمقيده التحقيق. وأما الحالة الثالثة فسوف يتم تنفيذها وتحقيقها في وقت قريب^(١٧).

لقد عبر عن هذه الفكرة أهم رجالات إسرائيل وأكثرهم تأثيراً. وسيكون نقل أفكار شيمعون بيريز الذي ارتقى في المناصب حتى رئاسة دولة إسرائيل كافياً لإيضاح هذه المسألة. فحسب رؤيته: «إن اليهودية نظام متكامل لا نقص فيه؛ فهي مجموعة متكاملة من التكاليف التي يمكن تحملها والقيام بها مثل: الإيثار بإله واحد؛ والإيمان بلغة واحدة (أي الإيمان باللغة العبرية)، والتضحية بالنفس في سبيل وطن معين (في سبيل إسرائيل)، ولا يوجد أي فرق بين مفهوم الأمة، أو مفهوم الدولة الدينية، أو الارتباط بمكان من حيث الجغرافية واللغة والتاريخ، ولا يمكن أن يكون الإنسان يهودياً كاملاً دون التحدث بالعبرية، ولا يمكن أن يكون يهودياً كاملاً دون الإيمان بإله واحد، ولا يمكن أن يكون يهودياً كاملاً دون الإقامة والعيش في دولة الشعب اليهودي، المكان الذي ولدت فيه اليهودية»^(١٨).

إن أكبر مشكلة من بين المشكلات القائمة بين الفلسطينيين والدولة اليهودية هي الاعتقاد بالهيكل الثالث الذي ستم إشادته مكان المسجد الأقصى وقبة الصخرة. وقد عبر اليهود الحاملون لهذه العقيدة بشكل صريح عن أن هدفهم هو بناء معبد يهودي في ذلك المكان؛ للتخلص من معابد المسلمين، وذلك في الصحيفة الأسبوعية «صوت جبل الهيكل» المنشورة نهاية عام ١٩٩٨ م^(١٩). ولهذا فقد عُدت كافة الدول المعارضة والرافضة لهذه الفكرة على أنها دول عدوة. وتعدّ سوريا ومصر وكل الدول العربية الأخرى معادية لدولة إسرائيل المنتظرة^(٢٠).

يسود لدى اليهود، المشار إليهم سابقاً، اعتقاد بنشوب حرب مستقبلية كبيرة بين دولة إسرائيل وأعدائها من الدول العربية في سبيل بناء الهيكل. وحسب اعتقادهم فإن الحرب المقبلة ستكون آخر حرب تخوضها إسرائيل ضد أعدائها، وإن الله سوف يعاقب أعداء إسرائيل بالأسلحة النووية، وسوف يبدأ عهداً جديداً بعد هذه الحرب، وإن بيت الله (المعبد الثالث) لن يشاد إلا على جبل الهيكل. والقدس هي العاصمة الأبدية لإسرائيل، وإن الفلسطينيين والشعوب المسلمة الأخرى كافة يريدون جعل القدس عاصمة فلسطين، وإن

(١٧) صوت جبل المعبد/الهيكل، ١٩٩٩، ص، ١-٢.

(١٨) روبرت ليتل (Robert Littel) - شمعون بيريز، حوار مع سياسي، ترجمة: نهال أونول، منشورات ملييت، إسطنبول ١٩٩٨، ص، ٢٠-٢١.

(١٩) صوت جبل الهيكل (The Voice of The Temple Mount)، ص، ٣.

(٢٠) صوت جبل الهيكل (The Voice of The Temple Mount)، ص، ٢.

المعبد الثالث الذي ستمت إشداته في القدس يتمتع بأهمية مصيرية بالنسبة لبقاء إسرائيل، وإن الله سوف يجعل هذا المكان مركز إسرائيل، وإن نجاح ذلك متوقف على بناء المعبد الثالث فوق جبل الهيكل الذي أشيد عليه المعبد الأول والثاني^(٢١).

لقد كان المؤمنون بهذه الفكرة قد أعدوا طياراً لقصف المسجد من الجو، حيث كان الطيار سيقوم بخطف طائرة وقصف المسجد الأقصى بها، ثم سيتم الدخول إليه من البر، وقد تم إجراء اختبارات وتدريبات لمتفجرات وعبوات ناسفة يدوية^(٢٢).

لقد احتل الدين دائماً مكانة مهمة في كل الحروب والمعارك التي جرت بين إسرائيل والعالم العربي، حيث يرى اليهود أن من حقهم التدخل في المنطقة لكون الأراضي الفلسطينية هي الأراضي التي وعدوا بها (الأرض الموعودة). وفي الوقت ذاته يجب إخراج وطرد كل المجموعات الأخرى الموجودة في المنطقة بأية صورة كانت. يتسبب هذا الاعتقاد باستمرار الحروب، وهجرة الكثير من الناس.

٢- المسيحية:

فُتحت إيليا (القدس) - التي كانت بيد المسيحيين - في عهد الخليفة عمر بن الخطاب عام ٦٣٧. وفي العصور اللاحقة أقدم العالم الغربي على عدة محاولات من أجل السيطرة على القدس، وقد استخدموا فكرة تحرير الأماكن المقدسة؛ لتأمين انضمام أكبر عدد من الناس إلى الحروب الصليبية (١٠٩٦ - ١٢٩١) التي كان سببها الأساس اقتصادياً. لذا عُدَّت هذه الحركة حرباً «دينية» تُحاض من أجل المصالح والمنافع المادية للغرب^(٢٣). وقد استخدم جورج دبليو بوش بخصوص الحرب التي شنت بعد أحداث الحادي عشر من أيلول عبارة «الحملة الصليبية الجديدة»^(٢٤). إن تصريحات جورج دبليو بوش بالأصل تكشف طبيعة النظرة المبطنة التي ينظر بها الغرب إلى الشرق الأوسط (الشعور الباطني للغرب). وكذلك تُعد دليلاً على أن هذا المفهوم / التصور لا يزال سائداً ومستمرّاً لدى الغرب منذ زمن طويل.

إن أصل المشكلة هي نظرة التيارات الجديدة التي ظهرت داخل المسيحية نحو المنطقة. تحتل الأمور الأخرى المنتظرة «المتعلقة بيوم القيامة» التي يشكل جوهرها المجيء الثاني للمسيح، وما يعقبه من أحداث مكانة مهمة في تقاليد المسيحيين. وإن المرجح الأساس لهذه التوقعات هي النصوص الواردة بشأن هذه المسألة

(٢١) صوت جبل الهيكل (The Voice of The Temple Mount)، ص. ٣.

(٢٢) غريس هالسيل (Grace Hallsell)، إجبار الإله على القيامة، مصطفى أجار (Mustafa Acar)، حوسنو أوزمن (Hüsünü Özmen)، منشورات كيم، أنقرة ٢٠٠٣، ص. ٨٩.

(٢٣) إحسان سريا سما، عهد الأمويين، منشورات بيان، إسطنبول ٢٠١٠، ص. ١٧.

(٢٤) Amy E. Black, "With God on Our Side: Religion in George W. Bush's Foreign Policy Speeches",

American Political Science Association, Chicago 2004, s. 5

في العهد الجديد. توجد في رسائل بولس وفي الأناجيل، وعلى رأسها كتاب الوحي المنسوب إلى يوحنا، نصوصُ مهمةً حول فترة نهاية العالم والأحداث التي ستجري فيها. وإن انتظار المجيء الثاني للمسيح يحتل مكانة مهمة جداً في المسيحية التي يشكل الإيمان بالمسيح بالأصل مركزها. يعتقد بولس في رسائله أن المجيء الثاني للمسيح مجرد مسألة وقت، ويحث أتباعه على التحضر والاستعداد لهذا الحدث، حتى إنه كان يعتقد أن هذا الأمر سيحدث خلال حياته. وحسب رأيه فإن المسيح في مجيئه الثاني سوف ينزل من السماء بوق الله، وسوف يجيا الأموات في أبدان أبدية. وأما الأحياء في ذلك الوقت فإنهم سوف يبدلون أجسادهم فينتقلون من كائنات قابلة للموت والفناء إلى كائنات خالدة لا تموت. وإن المسيح الذي يجيء مع ملائكة أشداء أقوياء، وقد ملأت النيران كبد السماء، سوف يحاكم الناس، ويلغي الحكومات والسلطات الموجودة كافة، ويسلم السلطة للبايا. وأما المؤمنون بالمسيح فسوف يُرفعون إلى السماء داخل الغيوم والسحب، ويصرون مع المسيح الرب بشكل أبدي^(٢٥). وكذلك فإن كل الأعداء في ذلك الوقت بما فيهم الموت سوف يمددون تحت أقدام المسيح. وقبل مجيء ابن الإنسان (المسيح) ستظهر جملة من العلامات بموجب التقدير الإلهي، وستقع حروب، وستصبح الأمم كافة كارهة للمؤمنين، وستقع الأحداث كافة التي تكلم عنها أنبياء العهد القديم مثل: دانيال، ثم سيأتي المسيح من السماء مع الملائكة بمظهر مهيب، فيجلس على عرشه، ويميز بين الأمم المجتمعة أمامه كما يميز الراعي بين الخراف والجداء^(٢٦).

يأتي على رأس التيارات التي تحمل الاعتقاد المشار إليه في الأعلى المسيحية الإنجيلية. وتمتد جذور هذا التيار حتى مارتن لوتر، وتأسيس الكنيسة البروتستانتية. وحسب تصورهم واعتقادهم فإن القيامة سوف تقوم بعد كارثة وفوضى ستقع في الشرق الأوسط خلال أعوام ما بعد الألفين الميلادية. ولهذا السبب فإنهم يؤيدون مختلف العمليات التي ستؤدي إلى حدوث الفوضى في هذه المنطقة. فحسب هذا الاعتقاد لن ينزل عيسى إلى الأرض إلا بعد وقوع هذه الفوضى الكارثية، فهم يعتقدون أنهم لن يستطيعوا حكم الأرض والسيطرة عليها إلا بهذا الشكل. وكذلك يجب لعودة عيسى، حسب اعتقادهم، أن يحصل اليهود على أرضهم الموعودة، ولهذا يدعم الإنجيليون اليهود الأرثوذكس^(٢٧).

حسب هذه العقيدة يجب تشكل ظروف وشروط معينة من أجل المجيء (العودة) الثاني لعيسى المسيح، وهذه الشروط هي: عودة اليهود إلى فلسطين، تأسيس دولة إسرائيل، تبشير أمم الأرض كافة بالإنجيل بمن فيهم اليهود، فترة الكوارث والفوضى التي تستمر سبع سنوات، ارتقاء المؤمنين بالكنيسة إلى السماء. وبعد تحقق هذه الشروط سوف ينزل عيسى المسيح إلى الأرض.

(٢٥) الكتاب المقدس، ص، ١٥١٠.

(٢٦) شيناسي غوندوز، العنف الديني، منشورات أتوت، ٢٠٠٢، ص، ٥٣-٥٤.

(٢٧) أنصار جتين، "الأصولية المسيحية واستراتيجية إجبار الله على القيامة في الشرق الأوسط"، مجلة معهد العلوم الاجتماعية بجامعة

كانكين، جانكن ج ٥، عدد: ١، ص، ٢-٣.

يتم تنظيم رحلات سياحية هادفة إلى الأراضي الإسرائيلية بقصد تحقيق مزيد من الانتشار لهذه الأفكار، وتقوم وزارة السياحة الإسرائيلية بتشجيع هذه الجولات والرحلات تحت اسم «زيارة الأراضي الإنجيلية» من أجل التأثير على اللوبي المسيحي الأمريكي^(٢٨).

يرى الإنجيليون أن هدم المسجد الأقصى وقبة الصخرة، وإشادة المعبد الثالث مكانها أمر الله، وليست هناك مسؤولية عن أي عمل أو شيء يتم الإقدام عليه في سبيل تنفيذ هذا الأمر؛ لأنه يتم تنفيذ أمر الإله^(٢٩).

لقد تم إعداد المشاريع والمخططات كافة للمعبد الذي يراد إشادته في موقع قبة الصخرة والمسجد الأقصى. حتى إن أدوات البناء جاهزة، إلا أنها مخفية في مكان سري، وقد عملت الكثير من الورشات لإنتاج الأدوات اليدوية التي سوف يتم استعمالها في بناء المعبد الجديد. حتى تم نسج وحياسة الألبسة التي سوف يرتديها رجال الدين^(٣٠). ويعلم الحاخامات الشباب في إحدى المدارس التي يطلق عليها اسم: يتسهيفا عطيرت كوهانيم - تاج الباباوات - كيفية تقديم القرابين من الحيوانات، وكان هذا العمل يتم في عهد النبي سليمان عليه السلام. والغاية هنا هي إعادة إحياء عهد سليمان^(٣١). وحتى تتم تربية عجول سمينة غير ولودة، وغير مرقطة؛ لتقدمها قرابين في المعبد الثالث. إن كل هذه الاستعدادات والتحضيرات تشير إلى مدى جدية وحزم الذين يحملون هذه العقيدة.

وكذلك يجب هدم هذه المعابد من أجل إشعال فتيل الحرب العالمية الثالثة. إذ إن هدم اليهود الأرثوذكس للمعابد المشار إليها - قبة الصخرة والمسجد الأقصى - سوف يثير غضب المسلمين، ويدفعهم إلى إعلان الحرب على إسرائيل، وبذلك سوف تحدث فوضى عارمة، وينزل عيسى إلى الأرض من أجل التدخل في هذه الاضطرابات والفوضى، أي: يُجَبَّرَ اللهُ على إعلان يوم القيامة، وتحقيق النبوة^(٣٢).

وحسب هذا المعتقد سوف يموت في هذه الحرب على الأقل مئتا مليون جندي شرقي، وأكثر منهم من الجنود الغربيين، وسوف يضرب عيسى المسيح المتحاربين في مدينته القدس، ثم سيحارب مع الجيش المتجمع في وادي مجدو أو هرمجدون. وإن الدماء المراقاة والمتدفقة ابتداء من القدس سوف تمتد لمئتي ميل، وترتفع حتى مستوى رؤوس الخيل، وإن ميدان المعركة سوف يمتلئ بأدوات الحرب، وأشلاء ودماء الإنسان والحيوانات، وسوف تمسح مدن العالم كافة مثل: لندن وباريس وطوكيو ونيويورك ولوس أنجلوس وشيكاغو من

(٢٨) جتين، المرجع السابق، ص، ٧.

(٢٩) هالسيل، المرجع السابق، ص، ٨٦.

(٣٠) صوت جبل الهيكل (The Voice of The Temple Mount)، ص، ٢.

(٣١) صوت جبل الهيكل (The Voice of The Temple Mount)، ص، ٢.

(٣٢) هالسيل، ٨٢.

الخارطة^(٣٣). وكذلك سوف يموت في معركة هر مجدون ما يقارب تسعة ملايين يهودي، وأما اليهود الباقون الذين سيكون عددهم مئة وأربعة وأربعون ألفاً فسوف يختارون الديانة المسيحية، والسبب أنه يجب أن يظهرهم الرب، فيطلب منهم الرب الركوع أمام ابنه الوحيد عيسى^(٣٤).

إن نتائج الاستطلاعات التي قامت بها مختلف المؤسسات عن المسيحيين الأمريكيين من ناحية إظهار مدى انتشار هذه التوقعات المتعلقة بنهاية العالم اليوم أمر عجيب ومثير للاهتمام. فحسب ما تشير إليه الدراسات يؤمن ما يقارب من ثلاثين بالمئة من المسيحيين الأمريكيين أن العالم سوف ينتهي بمعركة هر مجدون، ويعتقد قسم مهم من هؤلاء أن هذه المعركة ونهاية العالم سوف تحدث خلال حياتهم، والأمر المثير أيضاً أن هناك بعض الرؤساء الأمريكيين من بين هؤلاء المؤمنين بهذه الفكرة^(٣٥).

إن الإنجيلية الأصولية لا تزال بنسبة كبيرة تنتشر كتحاليم بين ربع البالغين الأمريكيين تقريباً^(٣٦). وإن نسبة شيوع وانتشار المسيحية الإنجيلية تجاوزت انتشار سائر الأديان بما فيها الإسلام^(٣٧).

٣- الإسلام:

لنستعرض أهمية المنطقة لدى المسلمين أيضاً. لقد فتحت فلسطين التي تحمل أهمية كبيرة بالنسبة لليهود والمسيحيين، وتعرضت لسيناريوهات كثيرة، فُتحت في عهد الخليفة عمر بن الخطاب (١٧هـ - ٦٣٧م)، وأعطى الأمان لشعوب المنطقة من قبل الخليفة عمر بالذات^(٣٨). إلا أن المدينة سقطت بيد الصليبيين في عام ١٠٩٩م، وارتكبت مجزرة كبيرة راح ضحيتها ما يقارب سبعون ألف شخص^(٣٩). وتم تحرير المدينة مرة أخرى من الصليبيين على يد القائد صلاح الدين الأيوبي عام ١١٨٧م^(٤٠). تحتل المنطقة مكانة مقدسة لدى المسلمين أيضاً، إذ إنها تحتوي على المسجد الأقصى وقبة الصخرة القبلة الأولى للمسلمين، وبمقتضى مخططات اليهود والمسيحيين الإنجيليين يجب هدم هذين المعبدتين، ولا يُتصور أن تبقى هذه المحاولات دون ردة فعل واعتراض من قبل المسلمين؛ لأن فلسطين بقيت تحت حكم المسلمين ابتداءً من عهد الخليفة عمر وحتى تاريخ ١٤ أيار ١٩٤٨م

(٣٣) المرجع السابق، ص، ٣٣.

(٣٤) المرجع السابق، ص، ٩٨.

(٣٥) المرجع السابق، ص، ٨٢.

(٣٦) المرجع السابق، ص، ١٩.

(٣٧) المرجع السابق، ص، ٢٢.

(٣٨) أحمد بن يحيى البلازوري، فتوح البلدان، ترجمة: مصطفى فايدا، منشورات سير، إسطنبول ٢٠١٣، ص، ١٨٨.

(٣٩) ابن الأثير أبو الحسن عز الدين علي بن أبي الكرم محمد بن الشيباني الجزري، الكامل في التاريخ، ترجمة: لجنة، منشورات حكمة، إسطنبول ٢٠٠٨، ٤١٨/٨.

(٤٠) ابن الأثير، المرجع السابق، ٥٠٧/٩.

بشكل متواصل، باستثناء فترة سقوطها في الحروب الصليبية، حتى صارت المنطقة في حالة تماثل وتطابق مع المسلمين، وتشربت بطبيعتهم. وهذا الأمر يعني بالنسبة للمسلمين صراع وجود. وإذا استمرت نظرة أتباع الأديان الثلاثة للأحداث على هذا المنوال فإن دوام الحروب يبدو أمراً حتمياً، وهذا الأمر يشير إلى أن الهجرات ستبقى مستمرة.

النتيجة:

يوجد لدى كل من المسيحيين وبعض الشرائح من اليهود حسابات ومشاريع حول الشرق الأوسط، ويتم تصور هذه المشاريع والحسابات كوظيفة أو واجب ديني، ويجري التصرف وفقاً لذلك. ونتيجة لذلك تصبح منطقة الشرق الأوسط ميداناً لصراع مستمر، وإن إلقاء نظرة على الأرقام الآتية نخبرنا عن كيفية تأثير تحول هذا الصراع والتنافس إلى حرب على ظاهرة الهجرة:

يبلغ مجموع عدد المهاجرين ١٣٩٦٣٦٨ مهاجراً بما فيهم: في الأردن ٣٤١٤٩٤ موزعين على عشرة مخيمات. وفي لبنان ٢٢٦٥٣٣ موزعين على اثني عشر مخيماً. وفي سوريا ١٢٧٨٣١ موزعين على تسعة مخيمات. وفي الضفة الغربية ١٩٧٧٦٣ موزعين على تسعة عشر مخيماً. وفي غزة ١٩٧٧٦٣ موزعين على ثمانية مخيمات. هذه البيانات وفق السجلات الرسمية لمنظمة الأونروا (وكالة الأمم المتحدة لإغاثة وتشغيل اللاجئين الفلسطينيين). ويُقدر العدد غير الرسمي بأكثر من ٤٧٦٦٦٧٠ لاجئاً^(٤١).

إن هذه الأرقام مهمة للغاية من ناحية إشارتها إلى كيفية تأثير التفسيرات الدينية على الهجرة بشكل غير مباشر. وإننا نعتقد بأن تبني ثقافة العيش المشترك وتأمين حرية الدين والضمير وتقبل الإنسان كما هو سوف يسهم بدور مهم في وضع حد لهذه المأساة.

المراجع:

- آدم، باقي، "اليهودية والعنف"، المجلة الإسلامية، ٢٠٠٢، ج ٥، عدد: ١، ص ٢٣-٣٤.
- ألدмир، خليل، الاختلاف وفق القرآن الكريم، دار كتابي، إسطنبول ٢٠١٠.
- جتين، أنصار، "الأصولية المسيحية واستراتيجية إجبار الله على القيامة في الشرق الأوسط"، مجلة معهد العلوم الاجتماعية بجامعة كاتكين، جانكن ج ٥، عدد: ١، ص ١-١٦.
- أردونمز، حسين (Hüseyin Erdönmez)، سياسة الدول الأوروبية حول الشرق الأوسط ومشروع الشرق الأوسط الأمريكي، (رسالة ماجستير غير منشورة)، معهد العلوم الاجتماعية بجامعة تراقيا، أدرنة ٢٠١٠.

(٤١) فاطمة تونج يشار، سفينج ألكان أوزجان، زاهدة توبا كور، فلسطين إلى حقيقة الاحتلال في الفكر الصهيوني، منشورات وقف İHH للمساعدات الإنسانية، إسطنبول ٢٠١٠، ص ١٠٢.

- غوندوز، شيناسي، "أرضية شرعية العنف في المسيحية"، المجلة الإسلامية، ٢٠٠٢، مجلد: ٥، عدد: ١، ص، ٣٥-٥٦.
- غوندوز، شيناسي، العنف الديني، منشورات أتوت، ٢٠٠٢.
- غريس هالسيل (Grace Hallsell)، إجبار الإله على القيامة، مصطفى أجار (Mustafa Acar)، حوسنو أوزمن (Hüsni Özman)، منشورات كيم، أنقرة ٢٠٠٣.
- ابن الأثير أبو الحسن عز الدين علي بن أبي الكرم محمد بن الشيباني الجزري، الكامل في التاريخ، ترجمة: لجنة، منشورات حكمة، إسطنبول ٢٠١٠. (ورد في هامش المتن ٢٠٠٨).
- كلنج، داود، "دراسة حول الجيوسياسية/الجغرافية السياسية الدينية للشرق الأوسط وانعكاساتها على عصرنا"، مجلة كلية الإلهيات بجامعة الفرات، ألابيغ ٢٠٠٨، عدد: ١٣/١، ص، ٦٥-٨٦.
- الكتاب المقدس، مطبعة أوهان، إسطنبول ٢٠٠٧.
- لويس، برنارد (Bernard Lewis)، "الهوية التاريخية للشرق الأوسط"، مجلة كلية الإلهيات - جامعة أنقرة، أنقرة ١٩٦٤، عدد: ١٢، ص، ٧٥-٨١.
- ليتل، روبرت (Robert Littel) - شمعون بيريز، حوار مع سياسي، ترجمة: نهال أونول، منشورات ملييت، إسطنبول ١٩٩٨.
- سرما، إحسان سرها، عهد الأمويين، منشورات بيان، إسطنبول ٢٠١٠.
- تورلاك، مصطفى (Mustafa Torlak)، انعكاسات الصراع العربي الإسرائيلي على معدل/توازن الهجرة في الشرق الأوسط من نافذة الصهيونية، (رسالة ماجستير غير منشورة)، معهد العلوم الاجتماعية بجامعة قادر هاس، إسطنبول ٢٠١٠.
- يشار، فاطمة تونج، سفينج ألكان أوزجان، زاهدة توبا كور، فلسطين إحققة الاحتلال في الفكر الصهيوني، منشورات وقف İHH للمساعدات الإنسانية، إسطنبول ٢٠١٠.
- The Voice of The Temple Mount 1999
- Black, Amy E, "With God on Our Side: Religion in George W. Bush's Foreign Policy Speeches", American Political Science Association, Chicago 2004.